

HET

Reinier Sonneveld

EINDE

Waarom niemand

VAN

wordt afgeschreven

DE HEEL

Het einde van de hel

HET
EINDE
VAN
DE HEL

*Waarom niemand
wordt afgeschreven*

REINIER SONNEVELD

KOKBOEKENCENTRUM UITGEVERS • UTRECHT

Ontwerp omslag: Peter Kortleve / shortlife.nl
Lay-out binnenwerk: Anton Sinke

ISBN 978 90 435 4232 6
ISBN 978 90 435 4233 3 (ebook)
NUR 700
www.kokboekencentrum.nl

© 2025 KokBoekencentrum Uitgevers, Utrecht

Alle rechten voorbehouden. Tekst- en datamining
zijn niet toegestaan.

KokBoekencentrum Uitgevers vindt het belangrijk om op milieuvriendelijke en verantwoorde wijze met natuurlijke bronnen om te gaan. Bij de productie van het papieren boek van deze titel is daarom gebruikgemaakt van papier waarvan het zeker is dat de productie niet tot bosvernietiging heeft geleid.

INHOUD

INLEIDING

Misschien wel de grootste vraag	11
Stel dat het leven doorgaat	13
Niemand kan zich van stemming onttrekken	15
Waarschijnlijk gaat iedereen naar de hemel	17
Hoe een dogma mensen kan onderdrukken	19
Het geloof van gewone mensen	23
Een toekomst van uiteenduwten of van bijeenbrengen	25

DEEL 1

WAAROM IEDEREEN ZAL VOORTLEVEN 29

1 Een hemel is niet onmogelijk	31
Kunnen we spreken over iets na de dood?	31
Wordt elke hemel uiteindelijk een hel?	35
Heeft de wetenschap een hiernamaals uitgesloten?	41
2 Bijna-doodervaringen lijken bovennatuurlijk	44
De opgetelde waarde van veel getuigen	49
Bijna-doodervaringen die zijn te controleren	54
Reïncarnatie en geestverschijningen	58
3 Een goede God blijft met zijn schepselen omgaan	63
Ergens is iemand die jou een hemel gunt	64
Areligieuzen die ja zeggen tegen het leven	69
4 Alleen een hemel kan al ons lijden een plek geven	73
Hoe het voor jou persoonlijk is	74
Persoonlijke vragen, persoonlijke antwoorden	77
Een hiernamaals als 'eerstepersoons' antwoord	83

DEEL 2	
WAAROM ALLES ZAL GENEZEN	89
5 Alleen een open hel past bij God	91
Kunnen woorden over God betekenis hebben?	91
Jezus sloot niemand op, maar bevrijdde	95
Jezus als een mini-apocalyps	102
Lijkt Jezus op Pilatus?	106
6 Een eindeloze straf is buiten elke proportie	111
Een rechtsgevoel is geen accessoire	112
Hoe we recht zoeken op aarde	114
Gacaca-rechtbanken in de hemel	121
De lichtvreesinterpretatie	124
Een rechtvaardige straf duurt niet eindeloos	126
7 Mensen eindeloos van elkaar scheiden is wreed	130
De oneindige hefboom	132
Stukken van het continent vallen in zee	137
Slachtoffers in de hel, daders in de hemel	141
8 Niemand sluit zichzelf vrijwillig eindeloos op	146
Of gedetineerden vrijwillig zullen blijven	147
Mensen die zichzelf opsluiten	151
Een God die opgesloten laat	156
9 De Bijbel kent alleen een open hel	161
Het Joodse levensgevoel: vervreemding en herstel	162
De Joodse verwachting en Jezus	167
De Messias die een onverwacht oordeel ontketent	171
Het universalisme van de eerste generaties christenen	177
Waarom het infernalisme toch opkwam	180
‘En de braamstruik verteerde niet’	184

10 Infernalisme voedt angst en dwang	188
Helse BDE's: kan een hiernamaals traumatiseren?	189
Kan een hiernamaals dit leven kleineren?	195
Kan een hiernamaals manipulatie stimuleren?	198
Kan een hiernamaals een verdienmodel worden?	201
Kan een hiernamaals de liefde verstoren?	205
Kan elk hiernamaals wel geloofd worden?	207

EPILOOG

Niet zwijgen over onderdrukkende dogma's	212
---	-----

BIJLAGEN

1 'Maar Hitler dan?'	219
2 Annihilationisme: verdwijnen de onrechtvaardigen?	221
3 Kunnen we na onze dood veranderen en groeien?	223
4 Universele hoop in de Tenach: de volkenvergadering	229
5 Een woordenboekje voor bijbelse begrippen	233
6 Universele hoop in de eerste christelijke teksten	237
7 Universalisme bij de kerkvaders	261
8 Veel gestelde vragen over universalisme	269

NOTEN	283
--------------	-----

*‘Voor wie weet dat het hart
op veel manieren breekt –
weet dat het weer gemaakt kan worden.
Voor wie en iedereen is hier een plek.’*

(Lucas Rijneveld)

INLEIDING

MISSCHIEN WEL DE GROOTSTE VRAAG

Is er leven na de dood?

Een vriend die onlangs werd gecremeerd, wist zeker van wel. Toen we voor het laatst bij hem waren, vertelde hij over een hypnosesessie. In de negentiende eeuw woonde hij in Londen, had hij zich toen herinnerd; hij was advocaat en werd in een donker steegje vermoord. In de middeleeuwen was hij een arme keuterboer en ook toen was hij samen met zijn huidige vriendin, alleen allebei in een ander lichaam. Nog langer geleden was hij een wietplant. Hij grinnikte en hoopte ons terug te zien in een volgend leven. Het liefst als labrador.

Een vriendin heeft uitgezaaide borstkanker en gelooft dat ze na haar dood in de hemel bij God zal zijn. Ze zal daar geen pijn meer hebben en nooit meer moe zijn. Toch wil ze nog graag hier blijven en soms laat ze gebedsgenezers voor haar bidden. Misschien gunt God haar nog een tijdje hier.

Mijn broertje overleefde ternauwernood kanker. Hij vermoedt dat er niets is als hij sterft. Dat kan hem soms boos maken. Waarom worden jonge mensen als hij doodziek en zijn er criminelen die de honderd halen? Waarom kunnen zo veel mensen niet afmaken wat zo belangrijk en mooi is? Het leven lijkt fundamenteel oneerlijk, misschien wel wreed.

We brengen onze meeste dagen door in een milde ontkenning van de dood. Hoewel we feitelijk elk moment dood kunnen neervallen, kunnen we weken of maanden niet aan ons eigen overlijden denken. We maken er misschien een grapje over, we stuiten toevallig op een overlijdensbericht of een in memoriam, maar verder staan we er niet bij stil.

En begrijpelijk. Hoe zouden we 's ochtends afscheid nemen van onze geliefde als we elke keer ten volle beseffen dat we diegene daarna mogelijk nooit meer zien? Hoe zouden we ons kind kunnen afzetten op school als we telkens serieus bedenken dat we een uur later gebeld kunnen worden door een stamelende juf, die je iets moet vertellen, iets heel ergs...

Er zijn wel slimmigheden. Op sommige antieke Romeinse grafstenen staat *non fui, fui, non sum, non curo*: eens was ik er niet, toen was ik er, nu ben ik er niet meer – het kan me niets schelen. Want inderdaad, als je geen bewustzijn meer hebt, kun je je nergens zorgen over maken. Leuk bedacht, en ik hoor mensen tegenwoordig ook nog wel varianten erop verkondigen, maar voor mij werkt dit niet. Ik vrees minder mijn eigen dood dan die van mijn geliefden. Sowieso staan woorden maar zwak tegen zoiets concreets als de dood. Rouw is zo instinctief, zo lieflijk, daar kunnen gedachtes weinig tegen beginnen.

Soms proberen we de dood daarom maar voor ons karretje te spannen. 'Doe alles alsof dat het laatste is wat je doet,' noteerde de Romeinse keizer Marcus Aurelius in zijn dagboek. Steve Jobs, de oprichter van Apple, vroeg zich naar eigen zeggen de laatste 33 jaar van zijn leven elke ochtend voor de spiegel af: als dit mijn laatste dag blijkt te zijn, ben ik dan tevreden met wat ik vandaag heb gedaan? De cabaretier Youp van 't Hek zong (toevallig ook over een periode van 33 jaar) in elke voorstelling: 'Leef toch je leven als je allerlaatste uur.'¹ Soms voelen we dat ook wel. Na een uitvaart kan er een uitgelaten stemming heersen. Je hebt net samen ervaren hoe snel het over kan zijn, dus je wilt het leven vieren en van elkaar genieten, nu het nog kan.

Tegelijk moet ik er niet aan denken elke dag zo door te brengen. Als ik elke dag moet leven alsof het mijn laatste is, ga ik echt geen belastingaangifte regelen of het toilet schoonmaken. Terwijl dat toch best vriendelijk is voor mijn naasten, en voor mijzelf trouwens ook. Ik stel me hen al voor, verzuchtend: 'Ja, lieverd, papa neemt die ene cabaretier weer eens wat te serieus! Dus ja, alwéér zijn lievelingseten vandaag, ik weet het... En wéér dat diepzinnige gesprek over wat hij allemaal anders had willen doen. Ja, het water staat tot

onze knieën, maar hé, als je nog maar één dag hebt, ga je het dak niet repareren.’

Als ik elke dag leef alsof het mijn laatste is, gaat uiteindelijk iedereen ernaar verlangen dat het een keer écht de laatste is...

Niet elke dood is even intimiderend. Een opa en een oma van me waren ruim over de negentig en ‘der dagen zat’. De dood kwam als een bevrijding. Voor hen. Anderen waren verslagen. Ze wisten wel dat het zo hoort te gaan – mensen sterven nu eenmaal op een dag – maar we houden van elkaar. Het doet pijn als een band wordt losgerukt, soms gruwelijke pijn. Zeker als de mensen jonger zijn en we er werkelijk geen logica meer in kunnen ontdekken. Het sterven van kinderen gaat tegen elke logica in. Elke poging zoiets te verklaren voelt als onmenselijk.

We zijn ‘plakkerige’ wezens. We ontmoeten iemand en we hechten ons. We kunnen niet anders. En zo komen telkens die momenten van afscheid. Het is de cadans van het leven. Hechten – rouwen, hechten – rouwen, hechten – rouwen.

Er valt niet aan te ontsnappen. We kunnen ons wel wat minder hechten om ook het afscheid minder te voelen – het belangrijkste levensadvies van Guatama Boeddha – maar dan leven we ook minder. Als we ons liever niet verbinden, vlakt alles af. De dalen worden wel minder diep, maar de pieken ook minder hoog. Juist de banden die we aangaan, geven jou, troost, betekenis. En kunnen ons radeeloos maken. Maar als we die verbindingen niet meer aangaan, in een poging de dood niet meer te voelen, dan voelen we uiteindelijk het leven ook niet meer.

Stel dat het leven doorgaat

In dit boek onderzoek ik de mogelijkheid dat we doorleven. Dat elk afscheid tijdelijk is. Dat aan elke hel, hier of later, een einde komt.

Ik sta hier niet neutraal in. Ik vraag me af of dat überhaupt kan. Een jurylid kan zijn of haar eigen kinderen niet beoordelen, een rechter een zaak waarin hij of zij zelf terechtstaat niet aannemen. In het geval van de dood zijn we allemaal familie en gaat de zaak

over onszelf. We kunnen ons niet van stemming onthouden. Bij de dood zijn we vanaf onze geboorte wezenlijk betrokken. Je hoopt er iets over, je vreest er iets van, je hebt er herinneringen aan. Elke schijn van neutraliteit bij dit onderwerp is bluf.

Ik zou dolgraag willen dat er een leven-na-dit-leven is. Deels voor mezelf. Ik herken wat regisseur Woody Allen in een interview zei:

'Ik wil geen onsterfelijkheid bereiken door mijn werk. Ik wil onsterfelijkheid bereiken door niet te sterven. Ik wil niet doorleven in de harten van mijn landgenoten. Ik wil doorleven in mijn eigen huis.'²

Ik heb nog zo veel plannen en met elk plan komen er tien nieuwe bij – ik zou niet weten hoe die plannen ooit zouden opraken. Ik heb nog zo veel gesprekken te voeren. Ik wil nog zo veel meemaken met mijn vrouw, met onze zoon, met onze vrienden en ouders – de levende én de dode. Als gedachte of herinnering voortleven voelt veel te karig. Ik ben daar niet. En ik wil bij hen zijn.

Mijn verlangen naar een hemel gaat dus vooral over anderen. Rouw is zo wanhopig, ik wil bepaalde mensen gewoon niet missen. Ik zou niet weten hoe ik dat moet doen. Ik heb het gedaan, ik heb al van veel te veel mensen afscheid moeten nemen. En elke persoon was er één te veel. Ik rouw onder protest. Ik verzet mij fundamenteel tegen deze *fact of life* en ik verwerp elke poging om de dood bij het leven te laten horen. Elke poging om de dood betekenis te geven is een belediging voor de doden. Hun leven had betekenis. Hun dood is een plundering.

En dan is er nog alles wat ik had willen zeggen, maar niet heb gezegd. Wat ik had moeten doen, maar heb nagelaten. Ik heb mensen beledigd en gekrenkt. Ik ben mensen vergeten. Ik had sorry moeten zeggen en ik heb het niet gedaan. Niet kunnen doen. Want ik was te laat. Ik zou graag de kans krijgen dat alsnog te doen.

En breder: er is zo'n immense oceaan aan onrecht in de geschiedenis, zo veel nooit hersteld onrecht. Per duizend verkrachtingen komt het uiteindelijk maar in zes gevallen tot een veroordeling, vroeger nog minder. Denk aan alle mishandelingen door de eeuwen

heen, de onbehandelde ziektes, de oorlogsslachtoffers, enzovoorts enzovoorts. ‘Het bloed schreeuwt uit de aarde omhoog’ is de bijbelse uitdrukking voor hoe het verleden blijft vragen om recht dat maar niet komt.³ De Nederlandse kunstenaar Armando sprak over een schuldige landschap, dat weigert te vergeten wat er op die plek is gebeurd, al zou iedereen het vergeten. En zo kennen we ook schuldige dagen, datums waarop alles weer terugkomt, schuldige boeken die we niet meer kunnen lezen, schuldige woorden die we niet meer kunnen horen.

Misschien moet ik me erbij neerleggen. Misschien is dit de bittere werkelijkheid. Misschien is het onvolwassen van me om te hopen op een hiernamaals. Misschien belemmer ik mijn eigen rouwproces als ik maar blijf hopen op een weerzien, maak ik het lastiger om echt afscheid te nemen. Misschien word ik lakser in dit huidige leven als ik het erop waag dat ik ná dit leven nog van alles kan herstellen. Misschien.

Ik hoop van niet.

Niemand kan zich van stemming onttrekken

Iedereen gaat dood en vragen over een mogelijk leven-na-dit-leven zijn universeel. Iedereen, van welke achtergrond dan ook, moet de mogelijkheid hebben hierover mee te praten. Daarom moet een boek over deze vragen ook door zo veel mogelijk mensen te volgen zijn.

Tegelijk ben ik maar één persoon en heb ik maar twee overtuigingen werkelijk doorleefd: die van scepticus en die van christen. Ik kan veel andere overtuigingen technisch wel weergeven, maar de werkelijke diepte meevoelen lukt pas als je ze ook over langere tijd van binnenuit hebt beleefd. En daarvoor is een mensenleven te kort. Bovendien kies je je diepste overtuigingen nauwelijks – die overkomen je vooral.

Het leek me daarom fair om in dit boek twee soorten argumenten te gebruiken: neutrale, die ook sceptici kunnen aanspreken (vooral in deel 1), en argumenten die beter passen bij wie gelooft in een God, meestal de joods-christelijke God (vooral in deel 2). Het verschil tussen beide groepen is echter minder groot dan vaak ge-

dacht wordt. In mijn eigen geschiedenis verenig ik beide groepen al. Ik ken geen gelovigen die nooit twifelen, en geen sceptici die nooit een spiritueel gevoel hebben. De overgang tussen religieuzen en areligieuzen is gradueel. Beide groepen kunnen daarom van elkaar leren.

Verderop vertel ik bijvoorbeeld over een geestverschijning in mijn nabije omgeving. De gelovige in mij denkt dan: interessant, want als er een God bestaat, waarom dan niet ook geesten – dit kan een aanwijzing zijn voor een bovennatuurlijke realiteit. Tegelijk veert de scepticus in mij op, omdat ik die mensen zelf ken en vertrouw, en ze los van elkaar ongeveer hetzelfde beweerden. Maar dan wordt de gelovige in mij onrustig: is één situatie niet wat mager? Waarop de scepticus zich begint af te vragen waarom geesten nou nooit eens informatie vertellen die valt te controleren – voor mijn part de cijfercode van een afgesloten kluis. Zo wik en weeg ik, terwijl ik beide kanten in mijzelf probeer recht te doen.

Vermoedelijk zijn de passages waarin ik de Bijbel citeer voor areligieuzen het meest vervreemdend. Als dat geen heilig boek voor je is, waarom zouden die fragmenten dan enig gezag voor je hebben? Misschien kun je ze zien als menselijke ervaringen die door een zeer grote groep worden gewaardeerd. Bijna een derde van de wereldbevolking rekent zich tot de christenen en veel ervaringen in de Bijbel zijn ook voor niet-christenen herkenbaar. Dit boek is altijd 'buiten zichzelf getreden'. Het is begonnen als Joodse collectie heilige teksten; waarschijnlijk alle auteurs waren Joods en schreven voor mede-Joden, tot ook niet-Joden hun teksten gingen waarderen en zelfs heilig achten. Inmiddels is het boek, negentien eeuwen na de eerste versie, in duizenden talen vertaald. Dat zegt iets over de kracht van deze verhalen.

Ik probeer dus zo breed mogelijk te schrijven, zonder te doen alsof ik neutraal ben. De een zal voor 'God' een ander woord willen lezen: Bewustzijn, Universum, Natuur, Ervaring, Transcendentie. Een ander zal zoiets juist te algemeen of te vaag vinden. Ik probeer authentiek te spreken en recht te doen aan mijn eigen overtuigingen en ervaringen, maar tegelijk open te blijven en me de dood niet toe te eigenen. Want in dit geval kan niemand zich van stemming onttrekken.

Waarschijnlijk gaat iedereen naar de hemel

In deel 1 onderzoek ik óf er een hiernamaals is. Materialisten sluiten elk voortleven na de dood uit. Deze geslotenwereldhypothese is sinds de achttiende eeuw sterk in opkomst en ongeveer een kwart van de mensheid hangt deze momenteel aan.⁴ De meerderheid heeft echter sinds mensenheugenis in onsterfelijkheid geloofd, onder wie Socrates, Plato, Aristoteles, Boeddha, Confucius, Lao Zi, Jezus en Paulus. Ik sluit me bij hen aan, met vrij algemene argumenten die voor de meeste overtuigingen kunnen werken, en verdedig de openwereldhypothese: er is een hogere werkelijkheid waar we na onze dood naartoe gaan.

Maar hóé is dat hiernamaals dan? Daarover gaat deel 2. De zogeheten ‘infernalist’ sluiten een hiernamaals niet uit, maar splitsen dat op. Christenen gaan naar de hemel, niet-christenen naar de hel (of moslims versus niet-moslims, zoals infernalisten van de andere grote religie stellen). Ik zal in dit deel meer religieuze argumenten gebruiken om hun geslotenhelhypothese te ontkrachten en de openhelhypothese te onderbouwen: uiteindelijk zullen we in *dezelfde* bovennatuurlijke realiteit voortleven. Er is wel degelijk een soort hel, waar de misdadigers zich moeten verantwoorden voor hun daden en er recht geschiedt, maar die is open. Uiteindelijk zullen we allemaal met elkaar een langdurig en intensief proces van genezing en verzoening doormaken.

Je kunt dit hele boek dus in één zin samenvatten: er is een hemel (deel 1) en daar gaat uiteindelijk iedereen heen (deel 2). Deze overtuiging heet ook wel universalisme of alverzoening. De Oosters-Orthodoxe Kerk heeft deze altijd gekend als *apokatastasis*: het herstel

Materialisme

‘Alles wordt 0’

Universalisme

‘Alles wordt 1’

Infernalisme

‘Alles wordt 2’

van alles.⁵ Je kunt dit boek zien als een uitvoerige uitleg van dat ene eeuwenoude begrip.

Waarom maak ik me daar druk om? Je houding tegenover de dood kan grote gevolgen hebben voor je leven. In het lijstje ‘zorgen’ staat onze gezondheid steevast bovenaan. Niets is zo ingrijpend als het overlijden van onze geliefden. En biologisch gezien moet dat ook onze hoogste prioriteit zijn, anders waren we er al lang niet meer. Dat kan een goede stress opleveren – daar hoopten Marcus Aurelius, Steve Jobs en Youp van ’t Hek op. Maar ik proef in hun advies een soort machismo, dat ze in de praktijk zelf niet waarmaken. Ik snap de romantiek van ‘dansen op het randje van de vulkaan’, maar gewoonlijk genieten we toch meer van ‘een kopje thee in het zonnetje’. Tijdens zijn werkelijke laatste uur is Youp van ’t Hek heus niet een liedje over zijn laatste uur aan het zingen.

Wat waren jouw mooiste momenten in het leven? En dacht je toen aan de dood? Waarschijnlijk niet.

Veel bezig zijn met je kwetsbaarheid kan je zelfs kwetsbaarder maken. Juist als we streven naar veiligheid, kunnen anderen een ongezonde macht over ons krijgen. Veel grote commerciële partijen proberen veiligheid te verkopen: talloze apps, abonnementen, supplementen, snufjes, verzekeringen, cursussen en trainingen. Dit is een van de populairste verkooptrucs: suggereer een gevaar en bied vervolgens de oplossing aan. Die gevaren kunnen reëel zijn, net als de oplossing. Maar hoe vaak bleken die gevaren overdreven en werkten de oplossingen minder goed dan beloofd?

Religie kan je daar minder gevoelig voor maken. Als je naderende sterven minder bedreigend voor je is, laat je je minder aansmeren en werken dit soort commerciële trucs minder. In extremere situaties is dat nog duidelijker. Dictators zetten voortdurend de dood in als hun ultieme argument: als je niet braaf meedoet, dan de strop, de guillotine, de brandstapel. De lokale religies werken hier weliswaar vaak aan mee, maar kunnen dit machtsspelletje ook ondermijnen, omdat de aardse leiders niet over het rijk ná de dood kunnen heersen en de aanhangers daarin een beschutting kunnen ervaren. ‘Ze kunnen wel mijn lichaam doden, maar niet

mijn ziel...’ Veel historische helden waren dan ook religieus geïnspireerd: juist omdat ze minder bang waren om te sterven, konden ze tegen de regimes opstaan.

Niet dat religie de grote oplossing is. Ik heb uitvoerig onderzoek gedaan naar psychologische manipulatie en religie, zo bleek, kan daar inderdaad tegen helpen beschermen, maar dit evenzeer stimuleren.⁶ Fundamentalistische kerken en moskeeën trainen hun leden om zich te laten drijven door angst en nauwelijks vanuit al die andere menselijke motieven, zoals fascinatie, nieuwsgierigheid, zorg, intuïtie, liefde. Ze kunnen zich daardoor minder ontplooiën en hun eigen sterke kanten ontdekken. Ze blijven in de pas lopen en vrezan er anders sociaal uit te liggen, waardoor misstanden blijven woekeren. Mijn eigen onderzoek bevestigde wat statistici eerder al aantoonde: geloof in een hemel maakt gelukkiger, geloof in een eeuwige hel ongelukkiger.⁷

Vreemd genoeg lijken infernalisten, die in een eindeloze hel geloven, daarmee op materialisten, die in geen enkel hiernamaals geloven. Ze zien namelijk allebei dit leven als de enige kans. Hier en nu moet het gebeuren, vóór je dood. Voor materialisten omdat het daarna afgelopen is en je alleen nog in herinneringen doorleeft. Voor infernalisten omdat er een laatste oordeel volgt en je daarna voor eeuwig wordt ‘bevroren’ in een van de twee mogelijke toestanden: een hemel of een hel. Volgens beide overtuigingen kun je na je dood niet meer wezenlijk veranderen. Na de dood zijn je keuzes op. Youp van ’t Hek kon daarom de druk tot in het absurde opvoeren: ‘Leef toch je leven als je allerlaatste uur.’ Maar zijn oproep klinkt vrijwel identiek van kansels op de Biblebelt; hier een letterlijk citaat: ‘Horen jullie de klok tikken, kinderen? Tik... tik... tik... Elke seconde dichter bij de nimmer eindigende eeuwigheid. Beseffen jullie dat wel?’⁸

Hoe een dogma mensen kan onderdrukken

Voor wie niet op de Biblebelt is opgegroeid, is het lastig in te voelen hoe het infernalisme uitwerkt. Daarom hier een langer citaat uit een recente reformatorische preek van dominee Hans IJsselstein, om iets van de sfeer te proeven:

'De enige manier om het Koninkrijk der hemelen binnen te gaan is: het krijgen van een nieuw hart. En hoe krijg je een nieuw hart? Door het Woord van de Heere. Door de prediking van het Woord. Hier in de kerk. Daarom moet je hier zijn, en als je hier bent moet je goed luisteren! Hier gebeurt het! Dit Woord opent het hemelrijk, het Koninkrijk der hemelen, en maakt mensen tot onderdanen van Koning Jezus. Dit Woord is de sleutel, waarmee de deur van het hemelrijk wordt open-gedaan. (...)

De prediking is niet iets om naar te luisteren om je een oordeel te vormen, om te beoordelen of te veroordelen: wat vond ik ervan, vanmiddag? Nee, hier moet je biddend zitten. In het besef van de tegenwoordigheid van de levende God, die spreekt. (...)

Met andere woorden: als u sterft als iemand die zich niet van harte bekeerd heeft, dan zult u voor eeuwig ondergaan. En iemand zal verantwoordelijk gesteld worden voor uw ondergang: of ik, of u zelf... Zo scherp ligt het. En dat betekent dat wij ook de woorden van dreiging vanuit het Woord van God niet voor u verbergen zullen. Goddelozen, mensen zonder God, als u zo doorgaat, als u zo sterft, dan loopt het helemaal verkeerd met u af! (...) De toorn van God en de eeuwige verdoemenis ligt op u! Nee, niet overheen lezen. Niet overheen leven. Voel wat op u ligt, zie het gevaar van uw leven: de toorn van God ligt op u! Ja, de verdoemenis zelf. Het oordeel is uitgesproken, alleen de voltrekking van het vonnis laat nog op zich wachten.⁹

Je hoort Youp van 't Hek er weer in doorklinken: 'als u sterft als iemand die...', en zo gaat dat dan ongeveer drie kwartier door. Je merkt hier de sociale functie van de hel: een bijna dwingende motivatie voor loyaliteit. Als je niet volledig meedoet aan de groep, zo is de boodschap, 'gehoorzaam' en als 'onderdanen', dus zonder 'een oordeel te vormen' over de toevallige meningen van deze predikant, krijg je 'eeuwige verdoemenis'. Zo krijg je de kerk wel vol, verzucht je dan als buitenstaander. Althans, lange tijd lukte dat inderdaad. Je kon geen kant op. Maar inmiddels zijn er alternatieven. We kun-

nen wel een kant op. En weinig kerken lopen zo snel leeg als juist die waar zo gepreekt wordt.¹⁰

‘Ik woon in een bekend dorp in de Biblebelt en wat ik telkens merk: men wil over heel veel dingen gewoon niet nadenken, want je zou eens op het verkeerde pad terecht komen... Hoe behoudender, hoe meer dat een rol speelt. Angst voor hel en verdoemenis of angst om verlaten en uitgestoten te worden is een belangrijke drijfveer voor veel mensen om maar mee te hobbelen met de strikt gelovige massa en netjes in de pas te blijven. Verder vooral niet te veel nadenken, en gewoon je leiders volgen. Dan blijf je erbij horen en word je geaccepteerd door je familie, vrienden en kennissen.’

Dit is een voorbeeld van de vele mails die ik hierover ontving. En in het onderzoek dat ik uitvoerde, legde een ander uit:¹¹

‘Al meer dan twee decennia twijfel ik aan de orthodoxe geloofsopvattingen. Angst voor de hel heeft ertoe geleid dat ik pas sinds enkele jaren hierover durf te praten. Twijfel was immers een teken van ongeloof, van niet-uitverkoren zijn, van een zwak geloof hebben. En als je er niet over praat, dan is het er niet. Nog steeds vind ik het lastig om toe te geven dat ik twijfel aan God en geloven, maar die onprettige eerlijkheid prefereer ik boven huichelarij. Angst speelt zeker een grote rol. En ook wel een gevoel van schaamte. Waarom lukt het mij niet om “gewoon” te geloven? Dit laat de moeite zien die de orthodoxie heeft met andere opvattingen. De glijdende schaal moet hoe dan ook vermeden worden.’

En het kan nog veel meer uit de hand lopen. In de sekte De Deur misbruikte een van de voorgangers diverse vrouwen, wat jarenlang in de doofpot verdween. Een van de slachtoffers legde uit:

‘Ik was bang dat alles in elkaar zou storten als ik ging praten. Mensen zouden niet tot bekering komen en naar de hel gaan,

KUNNEN WE DEFINITIEF ONZE KANSEN VERSPELEN? OF KOMT AAN ELKE HEL EEN EINDE?

Het einde van de hel is een meeslepend pleidooi voor een radicale stelling: alle mensen zullen eeuwig met elkaar voortleven. Daders zullen verantwoording moeten afleggen tegenover hun slachtoffers, en uiteindelijk zullen we ons allemaal met elkaar verzoenen en genezen. Reinier Sonneveld gebruikt daarbij algemene argumenten, zoals het wetenschappelijke onderzoek naar bijna-doodervaringen. Daarnaast doet hij grondig onderzoek naar de christelijke bronnen: Wat zegt de Bijbel over de toekomst? Wat kunnen we van een ware God verwachten?

Het einde van de hel is een bijzonder hoopvol boek, zeker voor wie beschadigd is door de leer van de eeuwige hel. Niemand wordt afgeschreven. Voor iedereen is er een toekomst.

ISBN 978 90 435 4232 6 • NUR 700

